

СУЧАСНІ ГУМАНІТАРНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТІ

Михайло Бойченко

*Київський національний університет імені Тараса
Шевченка, Інститут педагогіки НАПН України
м. Київ*

ОСВІТА ЯК ГУМАНІТАРНА ТЕХНОЛОГІЯ І ЯК «ТЕХНЕ» ГУМАННОСТІ

Освіта постає у якості соціально-гуманітарної технології у кількох вимірах: як частина всепроникного впливу медіа, як особливий соціальний інститут у широкому сенсі слова, як сукупність специфічних освітніх інститутів, і як «техне» – мистецтво у античному розумінні.

У сучасному світі все більшою мірою функціонування соціальних інститутів виявляється підпорядкованим сучасним медіа – однак і самі медіа все більшою мірою зазнають впливу тих інститутів, які вони, здавалося би, вже поглинули. Політика і політики у своєму успіху і провалах стають все більш медійно залежними, однак і самі медіа все більше підпорядковуються законам функціонування політики. Економіка стає все більш залежною від впізнаваності і тиражованості брендів, однак і самі медіа все більш жорстко підпорядковуються не лише канонам поширення інформації, але й вимогам не збитковості і досягнення надприбутків. Мораль стає все більш релятивною і залежною від мінливої громадської думки, сформованої медіа – однак і самі медіа стають все більш морально чутливими і вразливими. Освіта також поступово переймає закони поширення інформації, запроваджені медіа, однак є чи не найбільш консервативним серед соціальних інститутів, оскільки особистий вплив вчителя на учнів залишається незрівнянно більш дієвим за привабливість медіа.

Освіта нині, в умовах карантину, який запроваджено чи не у більшості країн світу, більше під впливом форс мажорних обставин, аніж планово, почала активно переймати технології, пропоновані медіа. Однак, технологічно можливість забезпечення дистанційного навчання розроблялася вже доволі тривалий час – лише не як основний, а як допоміжний спосіб навчання, нерідко – самоосвіти, або ж як частина курсів перепідготовки, підвищення кваліфікації або уточнення спеціалізації у рамках свого основного фаху. Звернення до медіа, а особливо мас-медіа, відкрило як невраховані або просто нереалізовані раніше позитивні можливості, так і

загострило усвідомлення недоліків як дистанційної освіти в цілому, так і здійснюваної за допомогою медіа зокрема. Ці недоліки – як то уніфікаційний підхід, недостатній зворотний зв'язок, деякі проблеми з рівнем якості навчання, а також кілька інших проблем, серед яких головна – слабкий мотиваційний вплив. Ці недоліки лише частково і тимчасово можна усувати в рамках самого дистанційного навчання та використання медіа. Більшою мірою ці недоліки потребують обов'язкового доповнення медіа-технологій іншими технологіями навчання. Втім, стало очевидним також, що медіа вже неминуче увійдуть як обов'язкова технологія надання освіти у подальшому, спростять і розвантажать інші освітні технології для їхнього удосконалення і глибшої спеціалізації. На рівні медіа, однак, освіта лише дуже у вузькому сенсі і лише частково виступає як гуманітарна технологія: для успіху медіа-освіти людина, яка її отримує, а значною мірою і та людина, яка її надає, мають максимально наближатися за своїми функціональними характеристиками до формальних виконавців, ідеальним зразком яких є носії штучного інтелекту – роботи і кіборги. Логіку такої трансформації сучасної людини у постлюдину прекрасно ілюструє дослідження Кетрін Хейлз «Як ми стали постлюдством» (Хейлз, 2013).

Освіта як соціальний інститут в широкому сенсі слова корениться ще у біологічному ґрунті людського суспільства: не лише людина, але й інші соціальні тварини поруч з людиною і задовго до людини використовували щось подібне до освіти як передачі накопиченого індивідуального і частково популяційного досвіду своїм нащадкам від їхніх батьків і предків. Освіта постає як суттєве доповнення до трансляції життєво важливої інформації генетичним шляхом. Як соціальний інститут людства, освіта спирається на другу сигнальну систему – мову та інші створені людиною досконалі засоби оформлення, закріплення, інтерпретації і передачі інформації. Одним з найважливіших досягнень людства є функціональна спеціалізація, виокремлення учительства як окремої професії в рамках суспільного поділу праці. Серед усіх представників людського суспільства поступово, але неухильно сформувалася та отримала подальший розвиток і внутрішню диференціацію та спеціалізацію функція трансляції накопиченого раніше досвіду у вигляді формалізованих знань. Трансляція знань наступним поколінням та усім, хто цього потребує, стала настільки ж важливою і суспільно визнаною справою, як і виготовлення товарів, управління державою, збройний захист миру, лікування хвороб. На відміну від виготовлення товарів, такі людські справи як лікування, управління і навіть військова справа безпосередньо спрямовані на інших людей і досягаються лише у безпосередній взаємодії з іншими людьми. Саме тут ми можемо

говорити про освіту як одну з найважливіших гуманітарних технологій в широкому сенсі слова і частину загальної гуманітарної діяльності людства.

У більш вузькому сенсі, але і більш предметно, тобто змістовно і функціонально визначено освіта постає як гуманітарна технологія, коли вона конкретизована у якості окремих видів і рівнів освіти. На кожному з них і у кожному з них освіта має дещо відмінні гуманітарні завдання, які, втім не виходять в цілому за рамки, задані освітою як соціальним інститутом в цілому, тобто як гуманітарною технологією у широкому сенсі слова. Зрозуміло, що освітні завдання будуть відрізнятися для дошкільної освіти, шкільної та вищої, загальної та спеціальної, інституціалізованої і позаінституційної, зокрема позашкільної, освіти дорослих і освіти впродовж всього життя. Втім, усі ці завдання повинні в кінцевому рахунку узгоджуватися між собою завдяки остаточній орієнтації на спільну вищу мету – удосконалення людини для досягнення її спроможності ефективно і творчо розв'язувати індивідуальні, колективні і загальносуспільні завдання. Втім, уже саме розчленування, до певної міри реконструкція цієї спільної мети неминуче може призводити до поточних, нехай і тимчасових, але все ж болісних диспропорцій і натяжок, наслідком яких може бути у тому числі й вихід за межі гуманітарної спрямованості і навіть гуманності. Скільки прикладів інструментальної репресивності, професійної деформації та й просто кланової зарозумілості можна легко пригадати – і не лише серед представників негуманітарних спеціальностей, але й навіть серед самих гуманітаріїв! Ці випадки докладно проаналізовано і концептуалізовано філософами, особливо у XX столітті – досить лише згадати загальновідомі праці представників Франкфуртської школи, критичної педагогіки, екзистенційної філософії і філософії персоналізму. Множинність гуманітарних технологій на цьому рівні, таким чином, набуває негуманітарного характеру саме завдяки тому, завдяки чому загальна гуманітарна мета досягає у них своєї конкретизації і спеціалізації.

Нарешті, освіта як «техне» максимально наближає нас до розуміння глибинної сутності освіти як гуманітарної технології. У сенсі Арістотеля техне постає як творча діяльність, як майстерність у найближчому до людини розумінні цього слова (Арістотель, 2002: 7), або ж як зроблене нею власними руками, за порівнянням Платона, подібно до мистецтва деміурга (Платон, 2000: 226) – творця, який з неоформленої, пластичної глини витворює досконалий посуд витончених форм. На аспект цієї штучної у сенсі її неповторності роботи звертає увагу і Мартін Гайдегер, який повертає у сучасну філософію вихідне розуміння техне, яке усій творчій діяльності людини надає по суті гуманітарного характеру: «Τέχνη розкриває те, що не

саме себе ви-водить на світ, ще не існує в наявності, і тоді може вийти і виглядати так чи інакше» (Хайдеггер, 2007: 310). Техніка надзвичайно близька за своєю сутністю до освіти: вона має ви-ховувати заховане. Тут українська мова прекрасно передає завдання освіти і водночас дозволяє розкрити Гайдегерове розуміння техніки як виведення чогось на світло, надання чомусь буття – тому, що саме по собі це буття отримати не може. Так от, освіта як гуманітарна технологія в самому важливому і глибинному сенсі – це щось подібне до Сократової маєвтики, мистецтва приймати пологи. Людина може багато чого народжувати на світ, але найважливішим з усього цього є народження іншої людини. Саме цим у духовному і творчому сенсі і має займатися освіта.

Однак, освіта як техне – це творча діяльність, спрямована на іншу людину як дуже особливий різновид техне: адже людина водночас не лише надзвичайно пластична (згадаймо Марксове визначення людини як універсальної істоти (Маркс, 1973)), але в той же час і є носієм власної волі, тобто може ставати надзвичайно непластичною, адже кожна людина, навіть дитина – сама теж деміург! Саме тут нарешті розкривається повне розуміння освіти як гуманітарної технології, у якій розкривається і щоразу заново формується людська сутність обох учасників освітнього процесу – і учня, і вчителя. Освіта – це завжди зустріч двох поколінь. Тому не лише вчитель навчає учнів, передаючи досвід власний та попередніх поколінь, але й сам вчиться дивитися на світ ніби вперше, під іншим кутом зору – тим кутом, який неминуче створює кожне нове покоління, незалежно від рівня, напряду і особливих проявів його талановитості. І далі – ширше: у зустрічі вчителя і учня зустрічаються не лише два покоління, але й різні рівні, види і підходи у самій освіті, зустрічаються завдання освіти із завданнями інших соціальних інститутів, нарешті у міжособистісній комунікації завжди випробовуються і удосконалюються медіа-засоби освіти.

Список використаних джерел

1. Арістотель (2002) *Нікомахова етика* / пер. з давньогр. Віктор Ставнюк. К.: «Аквілон-Плюс», 480 с.
2. Маркс К. (1973) Економічно-філософські рукописи 1844 р. / пер. з нім. У: Маркс К., Енгельс Ф. *З ранніх творів*. К. : Політвидав України, с. 481-597.
3. Платон. (2000) *Держава* / пер. з давньогр. Д. Коваль. К. : Основи, 355 с.
4. Хайдеггер М. (2007) *Вопрос о технике* /пер. В.Бибихина. Хайдеггер М. *Время и бытие*: статьи и выступления: пер. с нем. СПб.: Наука, с. 306-329.

5. Хейлз К. (2013) *Як ми стали постлюдством*: Віртуальні тіла в кібернетиці, літературі та інформатиці. Видання друге, виправлене /пер. з англ.. Є.Т. Марічева. К.: Ніка-Центр. 430 с.

Алла Алексеєнко
Харківський національний медичний університет
м. Харків

ТЕХНОЛОГІЗАЦІЯ ОСВІТИ: PRO I CONTRA

Сучасну цивілізацію сміливо можна назвати технологізованою. Це стверджує Клаус Шваб, Президент Всесвітнього економічного форуму в Давосі, який написав книгу «Четверта промислова революція». Автор цієї книги має унікальну можливість узагальнення досвіду й поглядів світових експертів в галузі економіки та технологій. Основна ідея, відтворена у цій книзі, полягає в тому, що формування четвертої промислової революції орієнтоване на людину, тобто вона має людиноцентричний характер. Сучасні технології й цифрові перетворення суттєво впливають не тільки на окремі сфери суспільства (економіку, медицину, освіту тощо), але, і перш за все, на саму людину. Автор підкреслює, що характер змін, що відбуваються, є настільки фундаментальним, що світова історія ще не знала подібної епохи – часу як великих можливостей, так і потенційної безпеки.

Ніхто не буде заперечувати той факт, що технологізація освіти має певні позитивні моменти, що дозволяють зробити навчальний процес більш ефективним. Відбувається більш швидкий обмін інформацією й зростання мотивації студентів у навчальній діяльності, стимулюється розвиток творчих здібностей і пізнавальна зацікавленість студентів. Сучасні інформаційні технології створюють можливість безпосередньої участі в освітянському процесі, в оцінюванні якості освіти, створені ресурси мережі Інтернет стимулюють самостійну пізнавальну діяльність, сприяють кращому засвоєнню навчального матеріалу, забезпечують безперервність навчального процесу, що може виходити за межі навчальних аудиторій тощо.

Разом з тим дистанційна освіта, яка сьогодні набула всесвітнього масштабу, показала ті труднощі й непередбачувані ситуації, що реально виникають у межах такої форми освіти. За даними Шеррі Теркл із Массачусетського університету, 44% підлітків ніколи не відключаються від Інтернету, навіть під час занять спортом або під час прийому їжі. Бесіду обличчя до обличчя витісняє спілкування в режимі он-лайн, і існує побоювання, що ціле покоління молодих людей, яке захоплене соціальними